

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԳԻՏԵԼԻՔԱԿԵՆՔ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՈՐԾՈՆ

Հայկազ Շահնազարյան

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի ասպիրանտ
ՀՀ, Երևան, Նալբանդյան 128
Էլ. հասցե՝ shhaykaz@gmail.com
Հոդվածը ներկայացվել է 16.04.2019, գրախոսվել է 15.04.2020, ընդունվել է
տպագրության 30.04.2020

Ներածություն

Ներկայումս զարգացած և զարգացող երկրների տնտեսությունները հասել են զարգացման մի նոր մակարդակի, որտեղ կապիտալին բնորոշ բոլոր տեսակների մեջ իր ուրույն և, թերևս, ամենակարևոր տեղն է զբաղեցնում մարդկային կապիտալը: Այն ունի որոշիչ դեր ինչպես երկրների մեջ մրցակցային առավելությունների ձեռքբերման, այնպես էլ տնտեսական աճի, որակական չափանիշների ապահովման գործընթացում: Այդ պատճառով էլ ժամանակակից պետությունների տնտեսության զարգացման արդյունավետությունը էապես պայմանավորված է մարդկային կապիտալի զարգացման մակարդակով, որը ոչ միայն ժամանակակից հասարակության սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլխավոր շարժիչ ուժն է, այլև նոր տնտեսության կառուցման հիմքը:

«Մարդկային կապիտալ» եզրույթի ծագումնաբանությունը և էությունը

«Մարդկային կապիտալ» եզրույթը գիտական շրջանակներում սկսել է լայնորեն կիրառվել 1950-ական թթ. վերջերին, երբ լույս տեսավ Յ. Մինսերի «Ներդրումները մարդկային կապիտալում և անձնական եկամուտների բաշխումը»¹ հոդվածը (1958 թ.), թեև այդ խնդրին, դեռևս 1776 թ. իր աշխատության մեջ անդրադարձել էր Ադամ Սմիթը: Կապիտալի չորրորդ բնորոշման մեջ նա նշում էր, որ տաղանդների ձևավորման գործում նրանց կրթությունը, ուսումը կամ վերապատրաստումը պահանջում են մեծ գումարներ, և այդ գումարները պետք է դիտարկել որպես անհատի կապիտալ: Այդ տաղանդները կազմակերպության, ինչպես նաև հասարակության ներուժի մասն են կազմում²: 1961 թ. «մարդկային կապիտալ» եզրույթը գիտական շրջանակներում սկսեց լայնորեն օգտագործել Թեոդոր Շուլցը, որը Արթուր Լյուիսի հետ համատեղ, մարդկային կապիտալի բնագավա-

¹ Jacob Mincer 1958.

² Goldin, Hauptert 2014, 3:

ռում կատարած հետազոտությունների համար 1979 թ. արժանացավ Նոբելյան մրցանակի: Ուսումնասիրելով ԱՄՆ-ի տնտեսության զարգացման ընթացքը, նրանք հանգեցին այն եզրակացության, որ ամերիկյան տնտեսությանն ավելի մեծ եկամուտ է ապահովում ոչ թե նյութական, այլ մարդկային կապիտալը:

Թեև Թ. Շուլցը առաջինն էր, որ կատարել էր խորքային հետազոտություններ մարդկային կապիտալի բնագավառում, այնուամենայնիվ, մարդկային կապիտալի տեսության հիմնադիր է համարվում Գարի Բեկերը: Թ. Շուլցը իր աշխատություններում շեշտը հիմնականում դրել էր ուսումնասիրությունների վրա և ոչ թե փորձել մեկնաբանել ու բնորոշել այդ եզրույթը: Գ. Բեկերը զարգացրեց Թ. Շուլցի գաղափարները և բնորոշեց *մարդկային կապիտալ եզրույթը*: Այսպես, «Տեսական և փորձարարական վերլուծություններ կրթության հատուկ շեշտադրմամբ» աշխատությունում (1964 թ.) Գ. Բեկերը նշում է, որ «մարդկանց մեծամասնության համար «կապիտալ» բառը նույնացվում է բանկային հաշիվների, կազմակերպությունների բաժնետոմսերի, հոսքային գծերի... հետ, որոնք կապիտալի տարատեսակ են այն իմաստով, որ ակտիվներ են, որոնց միջոցով եկամուտ կամ այլ օգտակար արդյունքներ են ստացվում: Սակայն ուսուցումը դպրոցում, վերապատրաստման ծրագրերը, առողջապահությանն ուղղված ծախսերը, ինչպես նաև դասախոսությունները վեհ արժեքների մասին նույնպես հանդիսանում են կապիտալ և կոչվում են «մարդկային կապիտալ», քանի որ մարդիկ չեն կարող առանձնանալ իրենց գիտելիքներից, կարողություններից, հմտություններից կամ այլ արժեքներից այն կերպ, ինչպես կարող են ձեռքազատվել ֆինանսական և ֆիզիկական ակտիվներից»³:

Օքսֆորդի բառարանում մարդկային կապիտալը բնորոշվում է որպես անձի կամ մարդկանց խմբի գիտելիք, փորձ և հմտություններ, որոնք արժեք են համարվում կազմակերպության կամ պետության համար և կարող են օգտագործվել⁴: Այս ամենին, կարծում ենք, կարելի է ավելացնել մարդու ստեղծագործական միտքը, սոցիալական և անհատական հատկանիշները, որոնք ներառում են տնտեսական արժեք ստանալու համար աշխատանք կատարելու ունակությունը:

Մարդկային կապիտալում կատարվող ներդրումները, կրթության համատեքստում

Մարդկային կապիտալի տեսության շրջանակում առանձնահատուկ կարևորություն ունեն դրանում կատարվող ներդրումների և դրանց արդյունավետության հիմնախնդիրները: Գ. Բեկերն իր աշխատությունում

³ <http://www.econlib.org/library/Enc/HumanCapital.html> (18.03.2019):

⁴ <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/human-capital> (20.03.2019):

հանգել է այն եզրակացության, որ ռացիոնալ անհատները ներդրումներ կկատարեն մասնագիտական կրթության մեջ, եթե ակնկալեն, որ ապագա եկամուտները կգերազանցեն որակավորում կամ հմտություններ ձեռք բերելուն ուղղված ծախսերը: Որպես հիմնավորում՝ Գ. Բեկերը նշում է ԱՄՆ-ում իրականացված ուսումնասիրությունները՝ ուղղված բուհերի և ավագ դպրոցների շրջանավարտների աշխատավարձերի հարաբերակցության բացահայտմանը: Ըստ այդմ՝ ավագ դպրոցների և բուհական կրթությունը էապես մեծացնում է անձի եկամուտները, նույնիսկ կրթությանը հատկացված ուղղակի և անուղղակի ծախսերը զետեղելուց հետո: Բարձրագույն կրթություն ունեցող մարդիկ գրեթե միշտ վաստակում են միջինից բավական բարձր գումարներ: Այսպես, մինչև 1960-ական թթ. բուհերի շրջանավարտները վաստակում էին 45%-ով ավելի շատ, քան ավագ դպրոցների շրջանավարտները: 1960-ական թթ. այս տարբերությունը հասավ 60%-ի: Հատկանշական է, որ 1970-ական թթ. այս ցուցանիշը իջավ՝ հասնելով 50%-ի շեմին, որը պայմանավորված էր 1975-1976 թթ. տնտեսական ճգնաժամով: Մարդկային կապիտալում տարված ներդրումների հետ վերադարձի կտրուկ անկումը «մարդկային կապիտալ» հայեցակարգին բավական վատ վարկանիշ և հեղինակություն հաղորդեց⁵: Սակայն 1980-ական թթ. բուհական կրթության շնորհիվ ստացվող եկամտաբերությունը էականորեն աճեց՝ հասնելով նախորդ 50 տարվա ընթացքում ամենաբարձր մակարդակին: Համաձայն տնտեսագետներ Քևին Մ. Մրֆիի և Ֆ. Վելչի հաշվարկների, բուհական կրթության շնորհիվ աշխատանքից ստացված հավելյաճը այդ ժամանակահատվածում կազմել է 65%: Կտրուկ աճ էր նկատվում նաև ավագ դպրոցների շրջանավարտների եկամուտներում՝ համեմատած այդպիսի կրթություն չունեցող անհատների եկամուտների հետ⁶: Այս ժամանակներում լույս տեսան մի շարք գիտական աշխատություններ, որոնց հեղինակները փորձում էին ներկայացնել կրթության ներդրումը հարստության ձևավորման գործընթացում: Անհրաժեշտ է առանձնացնել Պ. Նելսոնի, Է. Ֆելպսի, Խ. Ուզավայի և այլոց աշխատությունները, որտեղ առաջարկվում էր տնտեսական աճի ցուցանիշում մարդկային կապիտալի ներդրման, գնահատման և չափման գործիքակազմ:

Ներկայումս զարգացած պետությունները անցում են կատարում զարգացման արդյունաբերական մակարդակից, որտեղ ՀՆԱ-ի գերակշիռ մասը բաժին է ընկնում արդյունաբերությանը, դեպի հետարդյունաբերական մակարդակ, որում սոցիալ-տնտեսական աճը մեծ մասամբ կախված է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, գիտական հետազոտություն-

⁵ <http://www.econlib.org/library/Enc/HumanCapital.html> (18.03.2019):

⁶ <http://www.econlib.org/library/Enc/HumanCapital.html> (18.03.2019):

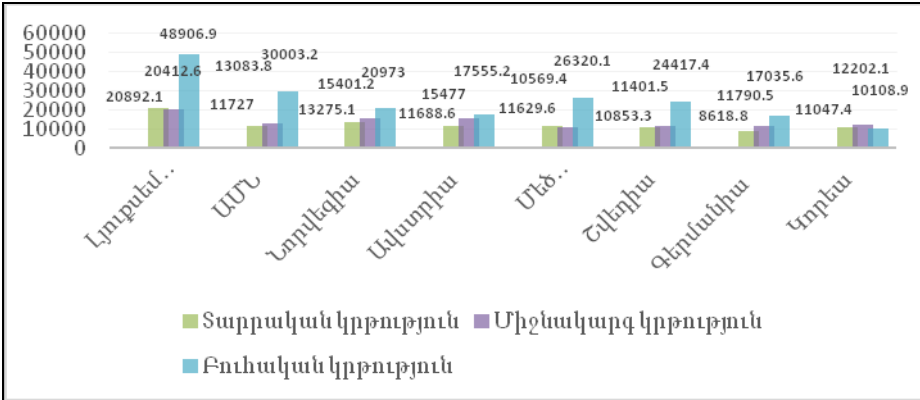
ների, առողջապահության և կրթության զարգացման մակարդակից: Այս առումով մարդկային կապիտալում կատարվող ներդրումները, այլ տեսակի ներդրումների հետ համեմատած, կարելի է համարել ամենաարդյունավետը, քանի որ մարդկային կապիտալում կատարվող ներդրումները չեն կարող համարվել անվերադարձ կորուստներ: Նույնիսկ պետական մակարդակով կատարվող ծախսերը հանգեցնում են ոչ միայն բնակչության կյանքի որակի բարձրացմանը, այլ նաև պետության սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը, իսկ մարդկային կապիտալին ուղղվող ծախսերի կրճատումը՝ երկրի սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշների անկմանը: Այն առավել ակնառու դարձավ ԳՏԱ-ի զարգացման աննախադեպ տեմպերի պայմաններում, երբ ի հայտ եկան մեծ քանակությամբ նոր ոլորտներ, որտեղ մշակված նորագույն տեխնոլոգիաները ներթափանցեցին կյանքի բոլոր բնագավառներ և հատկապես աշխատանքային այնպիսի միջավայրեր, որոնց զարգացումը ուղղակիորեն կախված է աշխատանքային գործունեության որակից: Վերլուծելով մարդկային կապիտալին առնչվող ոլորտների զարգացման միտումները, որոնց շարքում առաջնային են կրթությունը և առողջապահությունը, պետք է նշել, որ մինչև XX դ. կեսերը դրանք ինքնուրույն էին զարգանում և օգտագործում ավանդական տեխնոլոգիաներն ու գործունեության դասական մոդելները: Այս ոլորտներում նոր տեխնոլոգիաների ի հայտ գալը հանգեցրեց դրանց աննախադեպ տեմպերով զարգացմանը և փոխկապակցված համալիրի ձևավորմանը՝ միտված աշխատանքի արտադրողականության և մարդկային կապիտալի որակի բարձրացմանը: Այդ համալիրը ստացավ «գիտելիքահենք տնտեսություն» անվանումը: Այսինքն, գիտությունը դարձավ ապրանքի որակի, նորարարության, աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման հիմքը: Այս առումով հատկանշական է, որ գիտելիքահենք տնտեսությունը հիմնված է մարդկային կապիտալի վրա, որի որակից է կախված երկրի զարգացման մակարդակը: Զարգացած երկրներում գիտելիքահենք տնտեսության զարգացումը դարձել է սոցիալ-տնտեսական զարգացման հիմնական գերակայությունը, ուստի խոշոր ներդրումներ են կատարվում մարդկային կապիտալում, մասնավորապես, կրթության ոլորտում: Ըստ Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (OECD) կատարած հետազոտության՝ «Կրթությունը մի հայացքից 2018 թ.» 2015 թ. մեկ սովորողին կրթելու համար ամենամեծ գումարները ծախսվել են Լյուքսեմբուրգում, ԱՄՆ-ում, Նորվեգիայում և Ավստրիայում (գծ. 1):

ՏՀԶԿ անդամ երկրները 2015 թ. կրթական հաստատությունների վրա (տարրականից մինչև բարձրագույն մակարդակներ) միջինը ծախսել են իրենց ՀՆԱ-ի 5%-ը, ընդ որում, տարրական և միջնակարգ մակարդակներում ավելի շատ՝ 3.5%, քան բարձրագույն մակարդակում՝ 1.5% (գծ. 2):

Սակայն այստեղ վճռական դեր են խաղում ֆինանսավորման մասնավոր աղբյուրները, որոնք ծածկում են ծախսերի շուրջ 25%-ը, այսինքն՝ ՀՆԱ-ի 0.4%-ը:

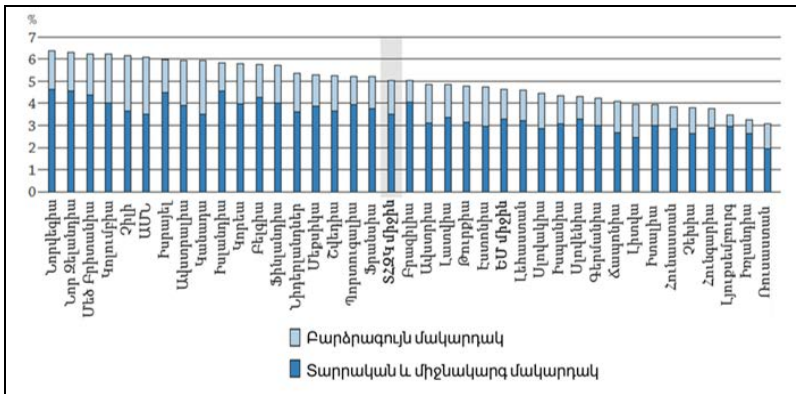
Գծանկար 1

Ջարգացած երկրներում մեկ սովորողի կրթելուն ուղղվող տարեկան ծախսերը տարրական, միջնակարգ և բուհական հաստատություններում, 2015 թ. (ԱՄՆ դոլար)⁷

Գծանկար 2

Կրթական հաստատություններին ուղղվող ծախսեր/ՀՆԱ ծավալը՝ ՏՀՀԿ անդամ երկրներում, 2015 թ. (%)⁸

⁷ Գծանկարը կառուցել ենք https://www.oecd-ilibrary.org/education/data/education-at-a-glance/educational-finance-datasets_c4e1b551-en?parent=http%3A%2Finstance.meta-store.ingenta.com%2Fcontent%2Fcollection%2Fedu-data-en հիման վրա (28.03.2019):

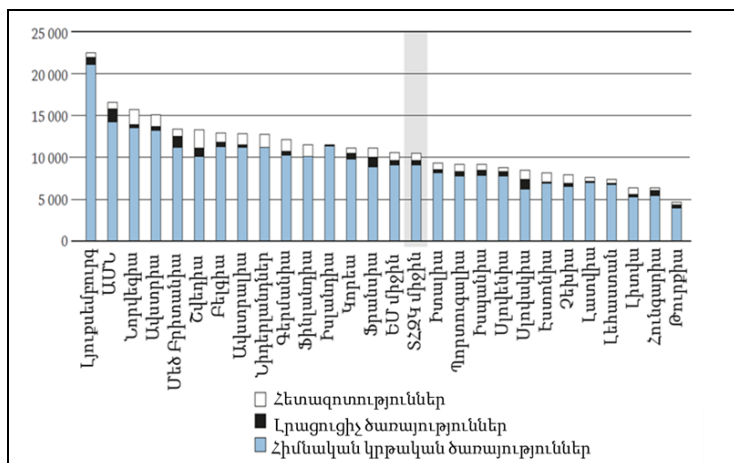
⁸ OECD 2018, 258:

Հատկանշական է, որ ՏՀԶԿ անդամ երկրների կրթական հաստատություններում մեկ սովորողին ուղղվող ընդհանուր ծախսերը, տարրականից մինչև բարձրագույն մակարդակ, կազմում են մեկ շնչին բաժին ընկնող ՀՆԱ-ի 26%-ը⁹:

2015 թ. ՏՀԶԿ անդամ երկրներում տարրականից մինչև բարձրագույն մակարդակ մեկ երիտասարդ կրթելու համար միջինը ծախսվել է 10,500 ԱՄՆ դոլար, մասնավորապես, 8,600՝ տարրական, 10,000 ԱՄՆ դոլար՝ միջնակարգ և 15,700՝ բուհական մակարդակներում: Այս առումով ամենաշատը ծախսվել է Լյուքսեմբուրգում՝ 22,000 ԱՄՆ դոլար (գծ. 3):

Գծանկար 3

ՏՀԶԿ երկրներում մեկ սովորողին կրթելուն ուղղվող տարեկան ծախսերի միջինացված ցուցանիշը, 2015 թ. (ԱՄՆ դոլար)¹⁰

Ոչ բուհական (տարրական և միջնակարգ) մակարդակում ծախսերի 94%-ը ուղղվում է հիմնական կրթական ծառայություններին (ուսուցման ծախսեր), իսկ մնացած 6%-ը՝ լրացուցիչ ծառայություններին (ուսանողների բարեկեցություն): Միննույն ժամանակ, բուհական մակարդակում ծախսերի 68%-ը բաժին է ընկնում հիմնական կրթական ծառայություններին, 2%-ը՝ լրացուցիչ ծառայություններին, իսկ 30%-ը՝ հետազոտություններին և զարգացմանը: Հետազոտություններին ուղղվող գումարների այսքան մեծ ծավալը պայմանավորված է նրանով, որ կրթությունն ինքնանպատակ չէ: Դրա գլխավոր նպատակը՝ գիտության բնագավառում նոր մոտեցումների բացահայտումը և նորարարության զարգացումն է: Ներկայումս դժվար է

⁹ OECD 2018, 250:

¹⁰ OECD 2018, 246:

պատկերացնել մարդկային կապիտալում կատարվող ներդրումներ, որոնք չեն պարունակում նորարարական տարրեր և, այս տեսանկյունից այն երկրները, որտեղ մարդկային կապիտալը առավել լավ է զարգացած, համարված են նորարարական և նոր տեխնոլոգիաներով: Այսպիսով, մարդկային կապիտալը ուղղակիորեն կապված է նորարարության հետ, իսկ նորարարության հիմքը որակյալ կրթությունն է:

ՀՀ-ում մարդկային կապիտալում կատարվող ներդրումների վերլուծությունը

Այժմ դիտարկենք ՀՀ-ում կրթությանն ուղղվող ծախսերը: Պետական բյուջեից կրթությանն ուղղվող ֆինանսավորումը վերջին 20 տարվա ընթացքում աճել է ավելի քան 6 անգամ: Ընդ որում, ցուցանիշի առավելագույն աճ է արձանագրվել մինչևճգնաժամային ժամանակահատվածում, որին հաջորդող մի քանի տարիներին կրթության բյուջետային ֆինանսավորման բացարձակ ցուցանիշը տատանվել էր 100 մլրդ. դրամի շրջակայքում և միայն 2015 թ. հետո գերազանցեց 120 մլրդ. դրամի շեմը: Պետական բյուջեի ծախսերի կառուցվածքում կրթության մասնաբաժնի առավելագույն մակարդակն արձանագրվել է 2006-2007 թթ.՝ 14.3%, որից հետո ցուցանիշը, տարեցտարի անշեղորեն նվազելով, ի վերջո հանգրվանեց 8-9% տիրույթում: Նշված ցուցանիշը ևս այս միջակայքում է՝ 8.7%:

Գծանկար 4

ՀՀ-ում կրթության բյուջետային ֆինանսավորումը, 1998-2018 թթ.¹¹

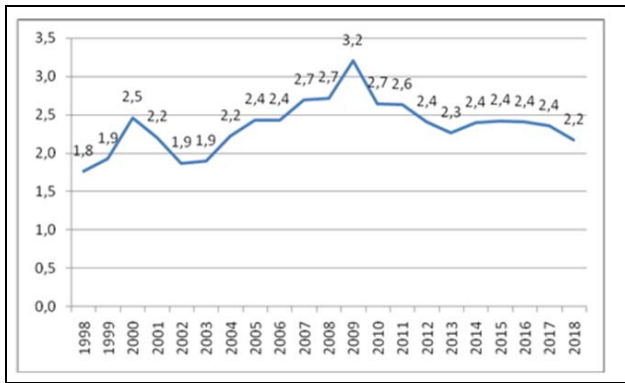
Կրթության բյուջետային ծախսերի հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ի նկատմամբ վերջին տարիներին նվազման ընդգծված միտում է ցուցաբե-

¹¹<http://www.osf.am/wp-content/uploads/2018/03/Education-interim-report-for-post-ing-2.pdf> (04.04.2019):

րում: Վերջին 20 տարվա ընթացքում միայն 2009 թվականին է ցուցանիչը գերազանցել 3%-ի շեմը, որից հետո անշեղորեն նվազելով, տատանվել է 2.4%-ի շրջակայքում (գծ. 5):

Գծանկար 5

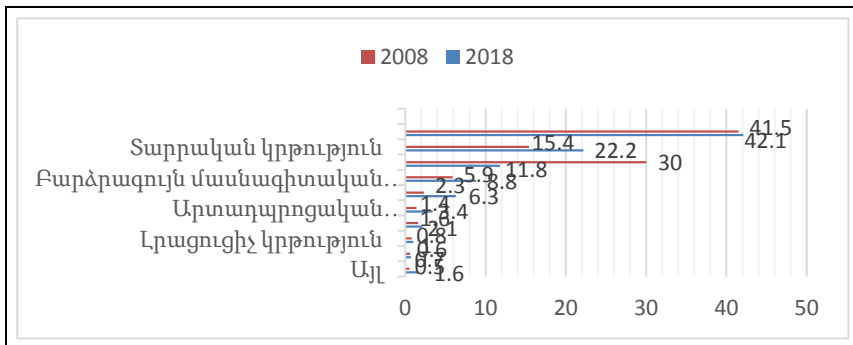
Կրթության բյուջետային ֆինանսավորում/ՀՆԱ, %¹²

ՀՀ բյուջեի կրթական ծախսերի կառուցվածքում գերակշռում են միջ-նակարգ ընդհանուր կրթությանն ուղղվող ծախսերը: 2018 թ. բյուջեով այս բաղադրիչի համար ուղղվել է կրթության բյուջետային հասկացումների 42.1%-ը, ընդ որում, այս ցուցանիշի մասով 2008 թ. համեմատ էական փոփոխություն չի արձանագրվել (գծ. 6):

Գծանկար 6

Պետական բյուջեի կրթական ծախսերի կառուցվածքը¹³

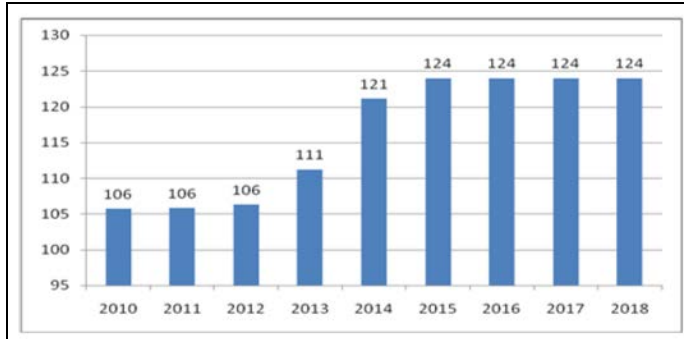
¹²<http://www.osf.am/wp-content/uploads/2018/03/Education-interim-report-for-posting-2.pdf> (04.04.2019):

¹³ Գծանկարը կառուցվել ենք <http://www.osf.am/wp-content/uploads/2018/03/Education-interim-report-for-posting-2.pdf> -ի հիման վրա (04.04.2019):

«Հանրակրթական դպրոցի մեկ սովորողի համար ծախսվող տարեկան գումարի չափը 2010-2018 թթ. ընթացքում նշանակալիորեն փոխվել է միայն 2012-2014թթ.՝ 106,000 դրամից հասնելով 121,000 դրամի, և ներկայում այն կազմում է 124,000 դրամ (գծ. 7):

Գծանկար 7

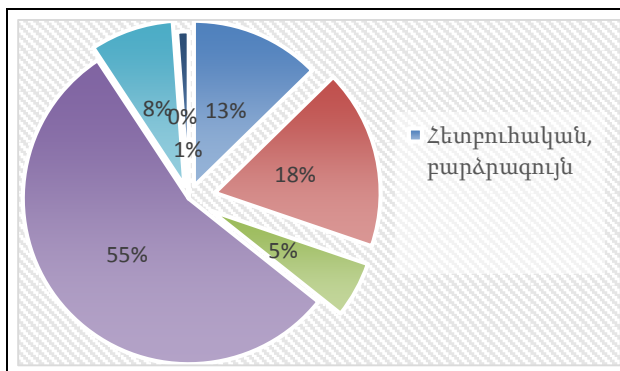
«Հանրակրթական դպրոցի մեկ սովորողին ընկնող տարեկան գումարը, հազ. դրամ¹⁴

Այսպիսով, Հայաստանում կրթության ուղղվող ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշը, առնվազն երկու անգամ քիչ է, քան ՏՀՀԿ երկրներում: Իսկ ինչպես է այն անդրադառնում աշխատաշուկայի վրա (գծ. 8):

Գծանկար 8

Պաշտոնապես գրանցված գործազուրկները՝ ըստ կրթության, 2018 թ. հունիս¹⁵

¹⁴ <http://www.osf.am/wp-content/uploads/2018/03/education-interim-report-for-posting-2.pdf> (04.04.2019):

¹⁵ Գծանկարը կառուցել ենք «ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի» 2018 թ. (էջ 88) տվյալների հիման վրա:

Ելնելով գծանկար 8-ում բերված տվյալներից՝ ՀՀ-ում գրանցված գործազուրկների միայն 13%-ն ունի բարձրագույն կրթություն: Այսինքն՝ Հայաստանում առկա է բարձրագույն կրթության հասանելիության խնդիրը:

Եզրակացություններ

ՀՀ-ում մարդկային կապիտալը կրթության տեսանկյունից ճիշտ չի օգտագործվում. հիմնական պատճառը սակավ ներդրումներն են այս ոլորտում: Անհրաժեշտ է այս ոլորտում ներդրումների ծավալն ավելացնել՝ հասցնելով առնվազն ՀՆԱ-ի նկատմամբ ՏՀԶԿ անդամ երկրների միջին ցուցանիշին՝ 5%-ին: Այն հիմք կդառնա ՀՀ-ում գիտելիքահենք տնտեսության ձևավորման համար:

Գրականություն

- ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, 2018 թ., «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2018 թ. հունվար-հունիսին», Երևան, 282 էջ:
- C. Goldin, Hupert M. 2014, “Human Capital”, USA, Department of Economics Harvard University and National Bureau of Economic Research, 40 p.
- Mincer J. 1958, Investment in Human Capital and Personal Income Distribution, USA, Journal of Political Economy Vol. 66, No. 4, p. 281-302.
- OECD 2018, “Education at a Glance 2018: OECD Indicators”, Paris, OECD Publishing, 459 p.
- <http://www.econlib.org/library/Enc/HumanCapital.html> (18.03.2019).
- <http://www.osf.am/wp-content/uploads/2018/03/Education-interim-report-for-posting-2.pdf> (04.04.2019).
- https://www.oecd-ilibrary.org/education/data/education-at-a-glance/educational-finance-datasets_c4e1b551-en?parent=http%3A%2F%2Finstance.metastore.ingenta.com%2Fcontent%2Fcollection%2Fedu-data-en (28.03.2019).
- <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/human-capital> (20.03.2019).

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԳԻՏԵԼԻՔԱԿԵՆՔ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳՈՐԾՈՆ

Հայկազ Շահնազարյան

Մարդկային կապիտալը՝ կրթության, գիտելիքների, տաղանդի, ունակությունների, փորձի, ինտելեկտի, հմտությունների, վերապատրաստումների, արժեքների և դատողությունների համախումբն է, որոնցով օժտված են հա-

սարակության անդամները՝ անհատապես կամ խմբով: Այն մարդկանց կարողությունն է և պետության մեծագույն հարստությունը, որը կարող է ուղղվել անհատի, ազգային և պետական նպատակների իրականացմանը, պետության զարգացմանը և բարեկեցության բարձրացմանը: Մարդկային կապիտալի ձևավորումը և զարգացումը պայմանավորող ամենակարևոր գործոններից է կրթությունը, որում կատարվող ներդրումների ծավալից էլ կախված է մարդկային կապիտալի որակը, որի հիման վրա էլ ձևավորվում է գիտելիքահենք տնտեսությունը:

Բանալի բառեր՝ մարդկային կապիտալ, մարդկային կապիտալի էություն, մարդկային կապիտալի զարգացում, ներդրումներ, կրթություն, գիտելիքահենք տնտեսություն, տնտեսական զարգացում:

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ, БАЗИРУЮЩЕЙСЯ НА ЗНАНИЯХ

Айказ Шахназарян

Человеческий капитал представляет собой совокупность черт – знаний, талантов, навыков, способностей, опыта, интеллекта и т.д., которыми обладают члены общества индивидуально и коллективно. Человеческий капитал может быть направлен на реализацию индивидуальных, национальных и государственных целей, развитие и процветание государства. Одним из важнейших факторов, определяющих формирование и развитие человеческого капитала, является образование, в котором качество человеческого капитала зависит от объема вложенных инвестиций, на основе которых формируется экономика, базирующаяся на знаниях.

Ключевые слова – человеческий капитал, сущность человеческого капитала, развитие человеческого капитала, инвестиции, образование, экономика, основанная на знаниях, экономическое развитие.

HUMAN CAPITAL AS A KEY FACTOR IN THE FORMATION OF A KNOWLEDGE-BASED ECONOMY

Haykaz Shahnazaryan

Human capital is a collection of traits – knowledge, talents, skills, abilities, experience, intelligence, training, judgment, and wisdom possessed by members of society individually or collectively. It is the ability of people and the greatest wealth

of the state that can be directed to the realization of the individual, national and state goals, the state's development and prosperity. One of the most important factors determining the formation and development of human capital is education, in which the quality of human capital depends on the volume of investments made, on the basis of which the knowledge-based economy is formed.

Key words – human capital, human capital essence, human capital development, investment, education, knowledge economy, economic development.